

Отримано 04.12.2024
Голова спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.077
д.ч.н., проф. Петренко М.В.
М.В. Петренко

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.077
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи
Факультету психології, соціальної
роботи та спеціальної освіти
Петрочко Жанні Василівні

ВІДГУК

офіційного опонента **Савельчук Ірини Борисівни**,
доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри соціальної
роботи та реабілітації Державного університету «Київський авіаційний
інститут» про дисертацію **Котелевець Анастасії Михайлівни**
«Розвиток соціальної активності студентів у волонтерській діяльності»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

Соціальна активність молоді, зокрема студентської молоді, є джерелом ресурсу для розвитку громадянського суспільства та вирішення соціальних проблем. Держава та суспільство очікують від молодих людей активної участі у вирішенні соціальних викликів, що зумовлює необхідність створення умов для розвитку їх соціальної активності в закладах вищої освіти. Одним із найефективніших способів є залучення студентів до волонтерської діяльності, яка сприяє формуванню громадянської позиції, практичних навичок і професійної компетентності.

Волонтерська діяльність надає студентам можливість активно долучатися до соціального життя, брати участь у розв'язанні актуальних суспільних проблем та розвивати як загальні, так і фахові компетентності, що є провідними для майбутньої професійної діяльності. Участь молоді у волонтерських проєктах виступає способом отримання практичного досвіду, сприяє розвитку лідерських якостей, формує соціальну успішність та якості, які є важливими в особистому житті та професійній сфері. Такий підхід не тільки розширює можливості студентської молоді в освітньому процесі, доповнюючи спектр освітньо-професійних програм відповідно до формування результатів навчання за спеціальністю, але й забезпечує розвиток соціальної активності через волонтерську діяльність. Залучення студентів до волонтерської діяльності також має важливе суспільне значення,

оскільки молодь стає активним учасником розв'язання актуальних соціальних проблем, формує громадянську позицію та сприяє зміцненню соціального капіталу.

Таким чином, дослідження соціальної активності студентів у контексті волонтерської діяльності є не лише актуальним, а й стратегічно спрямованим на підготовку фахівців, здатних ефективно працювати в сучасному соціальному середовищі. Відтак дисертація А.М. Котелевець розв'язує актуальну й серйозну проблему пошуку дієвих соціально-педагогічних умов розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності в закладі вищої освіти.

Варто відзначити, відповідність теми дисертаційного дослідження комплексній науково-дослідній темі Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка «Особистість в умовах суспільних трансформацій сучасної України» та науковій темі кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Університету Грінченка «Соціалізація вразливих груп населення в контексті розвитку територіальних громад в Україні».

Наголосимо, що представлені в дисертації факти та висновки можуть позитивно впливати на зміцнення людського та освітнього потенціалу, опосередковано впливаючи на сталий розвиток суспільства та конкурентоспроможність майбутніх фахівців.

Викладені аргументи засвідчують, на нашу думку, актуальність та суспільну затребуваність дисертаційного дослідження А.М. Котелевець, предметом якого обрано соціально-педагогічні умови розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності в закладі вищої освіти.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних).

У дисертації представлено всі необхідні рівні наукової новизни, отриманих в процесі дослідження результатів. До найбільш істотних наукових результатів, що вперше представлено в дисертації А.М. Котелевець, варто відзначити, що цілісно розкрито проблему розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності в закладі вищої освіти; систематизовано умови соціальної активності студентів на мікрорівні (рівні особистості), мезорівні (рівні освітнього середовища) і макрорівні (рівні суспільства), які зумовлюють соціальну активність студентів.

У дисертації обґрунтовано соціально-педагогічні умови розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності (стимулювання розвитку соціальної активності студентів; залучення студентів до участі у волонтерських ініціативах закладу вищої освіти; визнання здобутків соціально активних студентів-волонтерів у закладі вищої освіти) та шляхи забезпечення даних умов; визначено критерії та показники соціальної активності студентів у волонтерській діяльності.

Варто зазначити, що у дисертації подальшого розвитку набули зміст, форми та методи соціально-педагогічної роботи зі студентами для розвитку

соціальної активності у закладі вищої освіти. Наукові узагальнення щодо врахування досвіду залучення студентів до волонтерської діяльності у зарубіжних закладах вищої освіти дозволили встановити відмінності у підходах українських та зарубіжних науковців до змісту поняття «волонтерська діяльність».

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

За проведеним аналізом змісту дисертаційної роботи А.М. Котелевець зроблено висновок про наявне теоретичне і практичне значення, яке полягає в розширенні та поглибленні науково-теоретичних засад дослідження розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності в закладі вищої освіти; визначенні основних критеріїв, показників, рівнів соціальної активності студентів у волонтерській діяльності та розробленні програми розвитку соціальної активності студентів.

Дисертація вирізняється обґрунтуванням сутності та специфіки розвитку соціальної активності студентів як процесу формування знань, навичок та мотивації студентів, необхідних для активного самоствердження та участі у суспільному житті шляхом їх залучення до добровільної неприбуткової соціально спрямованої діяльності (с.69); систематизацією зарубіжного та вітчизняного досвіду організації волонтерства у закладах вищої освіти та розширенням наукових уявлень про потенціал волонтерської діяльності, яка виступає засобом розвитку соціальної активності студентів та допомагає проявити лідерські якості та внутрішню мотивацію до безкорисних дій, спрямованих на позитивні соціальні зміни (с.69).

Особливо вважаємо за необхідне відзначити розроблення та впровадження комплексної програми розвитку соціальної активності студентів, метою якої є підвищення рівня соціальної активності студентів у волонтерській діяльності. Програма об'єднала два блоки (теоретичний та практичний) і стала наскрізною для впровадження усіх соціально-педагогічних умов. За результатами дослідження розроблені модулі до робочих програм навчальних дисциплін: «Практикум із розвитку волонтерства та соціальної згуртованості в громаді» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Соціальна адвокація» та «Практикум із розвитку лідерства та волонтерства в молодіжному середовищі» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Соціальна педагогіка».

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій А.М. Котелевець дозволяє зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність викладених авторкою результатів. Ґрунтовне вивчення джерельної бази дозволило виокремити суперечності, на розв'язання яких було спрямовано п'ять завдань дослідження. Найважливіші наукові та практичні результати, отримані здобувачкою, викладено в загальних висновках та повною мірою висвітлено

в опублікованих працях. Обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, підтверджено результатами дослідження, які не викликають сумнівів. Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію та обговорення на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях. Серед переваг дисертаційної роботи можна відзначити її чітку структурованість, логічну узгодженість мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, а також наукову новизну та висновки, що демонструють високий рівень наукової обґрунтованості.

Збалансованою є тематика трьох її розділів. Кожен розділ спрямований на вирішення дослідницьких завдань для реалізації мети дослідження, а підсумками є рекомендації та висновки.

Авторкою дослідження проаналізовано та обґрунтовано авторську періодизацію розвитку соціальної активності студентів в закладів вищої освіти; обґрунтовано та систематизовано прояви соціальної активності студентів у закладах вищої освіти в Україні відповідно до рівня взаємодії, зокрема на мікрорівні (рівні особистості), мезорівні (рівні освітнього середовища) і макрорівні (рівні суспільства); здійснено порівняльний аналіз зарубіжного й українського досвіду волонтерської діяльності щодо розвитку соціальної активності студентів у закладі вищої освіти; виокремлено основні тенденції волонтерської діяльності до повномасштабного вторгнення та здійснено прогностичний аналіз розвитку волонтерської діяльності в умовах воєнного стану; обґрунтовано та впроваджено соціально-педагогічні умови розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності в закладі вищої освіти та перевірено їх дієвість.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення й висновки дисертаційного дослідження А.М. Котелевець достатньо обґрунтовані.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Зазначене вище засвідчує, що Анастасія Михайлівна набула необхідних теоретичних знань, умінь, навичок, загальних і спеціальних (фахових) компетентностей самостійного дослідника, необхідних для доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота. Вважаємо, що поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, що підтверджує володіння здобувачкою теорією досліджуваної проблеми і відповідними методами наукового пошуку, а Котелевець Анастасія Михайлівна є самостійним науковцем, яка оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях

Основні положення та результати дослідження мають ґрунтовну апробацію, результати дисертаційного дослідження висвітлено у 23 наукових

публікаціях, із них 11 – одноосібних, 12 – у співавторстві. Зокрема: 7 статей (з них 3 у співавторстві) у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 1 стаття (у співавторстві) у періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних Web of Science Core Collection; 15 наукових публікацій (з них 8 у співавторстві), у яких додатково висвітлено результати дисертації.

Усі публікації Котелевець Анастасії Михайлівни мають авторитетне та фахове апробування під час науково-практичних конференцій, семінарів, конференцій і форумів різного рівня, відображають визначені нею ідеї, проаналізований матеріал, зроблені висновки.

Основні результати дисертаційної роботи обговорено й отримано позитивну оцінку на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, семінарах та щорічних звітних науково-практичних конференціях Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу

Дисертація Котелевець Анастасії Михайлівни складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (208 позицій, з-поміж яких 89 – іноземними мовами), 10 додатків (на 125 сторінках). Праця містить 26 таблиць та 27 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 362 сторінки, із них основного тексту 209 сторінок.

Послідовність і логіку викладу тексту дисертації визначено необхідністю вирішення поставлених завдань дослідження.

У *вступі* викладено актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими темами, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження. Науковий апарат дослідження визначено точно, відповідно до теми дисертаційної роботи, із врахуванням результатів вітчизняних і зарубіжних науковців та реальних потреб розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності в закладі вищої освіти. У цій структурній частині роботи також схарактеризовано теоретико-методологічні основи, наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, розкрито особистий внесок здобувача, подано інформацію про апробацію результатів дослідження, його структуру та обсяг.

У *першому* розділі дисертаційного дослідження висвітлено теоретичні засади соціальної активності як загального поняття, здійснено аналіз наукової літератури, присвяченої соціальній активності та визначено понятійно-категоріальний апарат дослідження. На засадах міждисциплінарного аналізу досліджуваної проблеми визначено сутність понять: «розвиток соціальної активності особистості», «розвиток соціальної активності студентів у волонтерській діяльності». На основі наукових джерел обґрунтовано значення волонтерської діяльності як засобу розвитку соціальної активності серед студентів.

Охарактеризовано етапи генези педагогічних впливів на розвиток соціальної активності студентів у закладі вищої освіти, прояви соціальної активності українських студентів на різних рівнях взаємодії в суспільстві. Проаналізовано зарубіжний досвід організації волонтерської діяльності на прикладі університетів Іспанії, Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Чехії та український досвід організації волонтерської діяльності в закладах вищої освіти.

Дисертантка переконливо доводить, що соціальна активність студентів у волонтерській діяльності трансформується до зовнішніх умов. Було встановлено, що під час пандемії COVID-19 більшість студентів перейшли до онлайн-волонтерства, що дозволило їм зосередити увагу до вразливих категорій населення, зокрема людей похилого віку, тоді як з початком повномасштабного вторгнення соціальна активність студентів була акцентована на допомозі військовим та внутрішньо переміщеним особам. Ці трансформаційні зміни соціальної активності студентів у волонтерській діяльності свідчать про гнучкість студентів та їх здатність реагувати на соціальні виклики та сприяти зміцненню стійкості суспільства в надзвичайних ситуаціях.

У *другому* розділі дисертації визначено та обґрунтовано соціально-педагогічні умови, необхідні для ефективного розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності у закладі вищої освіти, а саме: стимулювання розвитку соціальної активності; залучення студентів до участі у волонтерських ініціативах закладу вищої освіти; визнання здобутків соціально активних студентів у закладі вищої освіти.

Окреслено шляхи, що сприяють успішному впровадженню зазначених умов: орієнтація суб'єктів соціально-виховної роботи на розвиток соціальної активності студентів у волонтерській діяльності; партнерська взаємодія між учасниками освітнього процесу та залучення студентів як учасників до ініціатив закладу вищої освіти.

Показовим є те, що дисертантка на основі теоретичного аналізу наукових джерел та результатів пошукового етапу експерименту встановила, що студенти бажають отримувати можливості для самореалізації та соціального розвитку саме у закладі вищої освіти, в якому створено необхідні умови для цього. Заслуговує схвалення представлена у дисертації залученість ЗВО у процес розвитку соціальної активності студентів через виокремлення ролі закладу вищої освіти у формуванні соціальної активності студента у волонтерській діяльності та ті знання, уміння та навички, які студент отримує завдяки даній взаємодії.

Третій розділ дисертації присвячений опису особливостей впровадження соціально-педагогічних умов та їх вплив на рівень соціальної активності студентів закладу вищої освіти. обґрунтовано методологію емпіричного дослідження, його дизайн, методи та інструменти, а також представлено його результати.

На етапі формувального експерименту була реалізована програма розвитку соціальної активності, що включала як теоретичні, так і практичні

компоненти. Теоретичні заняття фокусувалися на розширенні знань про соціальну активність, формуванні внутрішньої мотивації до волонтерської діяльності та заохоченні студентів до ініціювання власних соціальних проєктів. Практична частина програми передбачала залучення студентів до участі в акціях, зустрічах та інших заходах, що сприяло підвищенню їхньої соціальної активності та залученню до волонтерської діяльності

Проведено детальний аналіз результатів експерименту, який показав ефективність запропонованих умов загалом та відповідної програми зокрема у підвищенні високого та середнього рівнів соціальної активності студентів.

Висновки дисертації є ґрунтовними та переконливими, вони повною мірою віддзеркалюють основні результати та відповідають проставленим завданням.

Роботу вирізняють численні таблиці, схеми, рисунки, змістовні додатки, які покращують візуальне сприйняття дисертації і є цінним матеріалом для теоретиків і практиків соціальної роботи.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

Висловлені у дисертації положення та ідеї є самостійними, виваженими, добре продуманими, експериментально перевіреними й оригінальними. Аналіз тексту дає підстави констатувати дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності вповні.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове та практичне значення здобутих дисертанткою результатів дослідження, все ж вважаємо за доцільне назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У параграфі 1.3 авторкою ґрунтовно проаналізовано вітчизняний і зарубіжний досвід організації волонтерської діяльності. На нашу думку, узагальнення цієї інформації у вигляді структурно-логічної схеми або таблиці забезпечило краще сприйняття матеріалів дослідження та зробило б їх більш наочними.
2. У Розділі 2 «Дослідження розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності» вдало представлено пошуковий етап дослідження. На нашу думку, робота значно виграла б, якщо авторка не лише детально описала результати пошукового етапу експерименту щодо розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності, а й більш ґрунтовно представила доцільність цього етапу в контексті загальної методології дослідження. Важливо було б також розглянути, чому саме цей етап є ключовим для подальших етапів дослідження та як результати пошукового етапу впливають на створення соціально-педагогічних умов розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності. Це дозволило б

краще зрозуміти логіку дослідження і змістовно пов'язати практичні результати з теоретичними підходами.

3. Для підвищення рівня соціальної активності студентів у волонтерській діяльності щодо забезпечення кожної соціально-педагогічної умови за когнітивним, мотиваційно-ціннісним та діяльнісним критеріями застосовується досить суттєвий спектр різноманітних заходів, методів і форм індивідуальної, групової та масової роботи зі студентською молоддю, які чітко адаптовані до цільової аудиторії (с.168). Однак, на нашу думку, було б доцільно більш детально пояснити технології відбору саме цих методів і форм роботи, що дозволило б краще зрозуміти їх відповідність цілям програми та потребам студентів щодо прояву соціальної активності у волонтерській діяльності

4. Одним із важливих здобутків дисертаційної роботи є розроблена автором програма розвитку соціальної активності у волонтерській діяльності студентів спеціальності 231 «Соціальна робота», що навчаються у закладах вищої освіти. Проте, на нашу думку, вона могла б набувати ще більшої практичної цінності, якби було приділено значну увагу матеріалам, що ілюструють, яким чином психологічні характеристики студентів враховувались або не враховувались під час реалізації програми. Такий аналіз міг би сприяти кращому розумінню індивідуального підходу до розвитку соціальної активності та забезпечити додаткову ефективність програми.

Усі представлені міркування не мають характеру зауважень, а є роздумами з приводу актуальної проблематики дисертаційної роботи Котелевець Анастасії Михайлівни.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Констатуємо, що аналіз дисертації дає всі підстави стверджувати, що дослідження є самостійним, комплексно цілісним, завершеним, має важливе і теоретичне, і практичне значення та заслуговує на увагу. Відтак, можна зробити беззаперечний висновок, що дисертація «Розвиток соціальної активності студентів у волонтерській діяльності» за актуальністю, сучасним методологічним рівнем виконання, новизною концептуальних ідей, обґрунтованістю наукових положень і практичним значенням отриманих результатів, повнотою викладу в опублікованих працях відповідає галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Котелевець Анастасія Михайлівна, має високий рівень теоретичних знань, практичних умінь, навичок і компетентностей. Вона здатна самостійно проводити дослідження, робити висновки й доводити свою наукову позицію.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Незважаючи на висловлені дискусійні положення та рекомендації, наголошуємо на високому теоретико-методологічному рівні дисертаційної роботи, на її беззаперечній актуальності для сучасної теорії та практики соціальної роботи, науковій новизні та практичному значенні. Дисертаційне дослідження Котелевець Анастасії Михайлівни відповідає вимогам МОН України до науково-дослідницьких праць.

Дисертація «Розвиток соціальної активності студентів у волонтерській діяльності» є завершеною науковою працею, у якій її авторка, Котелевець Анастасія Михайлівна, отримала нові науково обґрунтовані та експериментально перевірені результати.

Дисертація Котелевець Анастасії Михайлівни «Розвиток соціальної активності студентів у волонтерській діяльності» відповідає пп. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а авторка роботи заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
та реабілітації

Факультету лінгвістики та
соціальних комунікацій

Державного університету

«Київський авіаційний інститут»

 Ірина САВЕЛЬЧУК

Ірина Савельчук І.
завідувачкою вченої секції
Державного авіаційного недержавного
університету "Київський авіаційний
університет", Державний
авіаційний інститут
Набока І.І.